

Hedersrelaterat våld och förtryck

Samarbete, nätverksbyggande, metodutveckling och kunskapsspridning.

Presentation av Skaraborgs Kommuners metodutvecklingsarbete i samarbete med Utväg å nov 2009- nov 2010

Hedersrelaterat våld och förtryck.

Vad är heder?

De värden som sammanlänkas med heder och ger personer en högre social status är bland annat generositet, ärlighet, uppriktighet, lojalitet, att hålla sitt ord samt oberoende. En hedervärd man agerar med självkontroll och utan rädsla och blir därigenom fri och oberoende (Lila Abu –Lughod, *NCK´s rapport*).

Det hedersrelaterade våldets grunddrag

Hedersrelaterat förtryck och våld syftar till familjens, släktens eller klanens överlevnad och bibehållna maktstrukturer. Detta får till följd att enskilda personers mänskliga rättigheter omintetgörs – rätten till en egen åsikt, rätten till frihet, rätten att bestämma över sitt eget liv, rätten att fritt välja äktenskapspartner och därmed rätten till sin egen kärlek. Därmed står det hedersrelaterade förtrycket och våldet i direkt motsättning till det svenska samhällets grundläggande värderingar om demokrati och jämställdhet.

Det hedersrelaterade förtrycket och våldet strider även direkt mot centrala punkter i bl.a. barnkonventionen, konventionen om avskaffande av all diskriminering av kvinnor (CEDAW) samt FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna.

Det hedersrelaterade förtrycket och våldet består av:

- *psykiska kränkningar* i form av t.ex. förödmjukelser, nedvärdering, skuld- och skambeläggning, undandragen kärlek och omsorg, utfrysning, förföljelse eller hot
- *sociala kränkningar* i form av t.ex. isolering, förbud mot att delta i normala samhällsaktiviteter för en viss ålder, tvång till speciell klädsel, tvång till endast visst umgänge, direkt eller indirekt tvång till giftermål med en viss person
- *fysiska kränkningar* i form av t.ex. våldtäkt utförd av icke önskad make, fysisk misshandel, påtvingat självmord eller mord.

Det är ett förtryck och våld som ses, stöds och uttalas av ett kollektiv som en legitim, oundviklig handling för att straffa i första hand kvinnors olydnad, bevara familjens heder och värna om familjens eller släktens sociala överlevnad.

Uppfattningen att kollektivets heder måste försvaras mot enskilda kvinnors och flickors påstådda eller genomförda handlingar är avgörande för våldsbrotten och det allmänna förtrycket.

Det förtryck och våld som en enskild eller enskilda närstående utövar är direkt eller indirekt sanktionerat och understött av familj/släkt. Förövarna skyddas därmed av en stor del av familjen/släkten och förövarna belönas genom kollektivets beröm och försvar av handlingarna.

De allvarligaste hedersrelaterade brotten, t.ex. bortrövande, tvångs gifte eller hedersmord, är oftast planerade och genomtänkta av en större grupp inom familj/släkt. Även bakom hot och misshandel kan det finnas kollektiva avgöranden om vad som ska ske och vem som ska utföra handlingen. Det hedersrelaterade förtrycket och våldet drabbar i första hand flickor och kvinnor. Det påbörjas från att de blivit köns mogna och kan sedan pågå resten av livet. Förtrycket och våldet kan även drabba pojkar och män som anses skada kollektivets heder genom relationer till icke accepterade partners eller genom stöd till normbrytande flickor och kvinnor.

Det hedersrelaterade förtrycket och våldet utövas mot homo- och bisexuella kvinnor och män samt transpersoner. Annan sexuell läggning än heterosexuell kan av vissa anses som helt oacceptabelt både ur religiös och social synpunkt samt som direkt skadligt och farligt för kollektivets heder.

Helt oskyldiga enskilda flickor och kvinnor kan bli utsatta för hedersrelaterat förtryck och våld, eftersom ett rykte om brott mot kollektivets regler och normer kan vara fullt tillämpligt för en allvarlig bestraffning. Hedersrelaterat förtryck och våld kan också riktas mot flickor och kvinnor som är offer för våldtäkt och sexuellt ofredande.

Utövarna av det hedersrelaterade förtrycket och våldet är i första hand närstående män till den utsatta – t.ex. make, far, bröder, manliga kusiner, mor- och farbröder eller mor- och farfäder. Men även kvinnliga närstående kan delta i förtryckande handlingar direkt eller indirekt genom brottsliga handlingar för att försvara kollektivets heder. Det hedersrelaterade förtrycket och våldet utövas i en kontext som har bl.a. följande kännetecken:

- Det patriarkala hederstänkandet har uppstått ur och bevaras av männens strävan att kontrollera sina kvinnor och försvara familj och släkt mot yttre fiender. Fenomenen har därför inte sitt ursprung i någon särskild religion kultur, etnicitet eller klass utan har funnits och finns inom skilda samhällen och i skilda religiösa, kulturella, etniska och sociala förhållanden.
- Familje- och släktsystemen leder till att de enskilda individerna är underordnade gruppens värderingar och intresse. Den enskilda familjemedlemmens värde definieras därmed i relation till gruppens status, heder och inflytande.
- Familje- och släktsystemen är strikt hierarkiskt organiserade. Pappan och övriga manliga individer är överordnade medan mamman och döttrarna är underordnade. Dessa maktförhållanden får inte utmanas eller ifrågasättas.
- Familjen har stereotypa och tydligt socioekonomiskt åtskilda könsroller. Mannen är familjens överhuvud och självklara företrädare utåt medan mamman tillhör den interna familjesfären med ansvar för uppfostran och omvårdnad. Söner och döttrar uppfostras att följa samma mönster.

– Det finns en fokusering på flickors/kvinnors sexualitet och kyskhet. Föräktenskapliga sexuella relationer är förbjudna för flickor och kvinnor, vilket innebär ett förbud för kvinnor och flickor att bestämma över sitt liv, sin kropp och sin sexualitet. Flickornas och kvinnornas kroppar anses på så sätt tillhöra familjen/släkten.

– Flickor och kvinnor anses alltid, direkt eller indirekt, locka män till sexuella handlingar. Detta gör att flickors och kvinnors agerande innebär en risk att skada familjens/släktens heder.

– Flickors och kvinnors handlingar ses som symboler för hela familjens och släktens heder och trovärdighet. Männen, som tillhör den externa samhällssfären, behöver däremot inte anses skada familjens heder med samma handlingar.

– Män och pojkar upplevs ha ett förmyndaransvar för kollektivets skull. Detta ansvar gäller familjens/släktens alla flickor och kvinnor och innebär därmed en skyldighet att bevaka och vid behov bestraffa dessa. (Socialstyrelsens rapport; *Nationellt konsultativt stöd för socialtjänst och andra verksamheter i arbetet mot hedersrelaterat våld* (2005). Fem Steg.)

Forskning

I Sverige var forskningen om hedersrelaterat våld i det närmaste obefintlig fram till början av 2000-talet. En av de första nordiska studierna är socialantropologen Unni Wikans bok *En fråga om heder* som analyserar mordet på Fadime och rättegången därefter. Rapporten *Hedersrelaterat våld och förtryck - en kunskaps och forskningsöversikt* gavs ut 2010 av NCK i Uppsala på uppdrag av regeringen. Rapporten är en kartläggning av främst svensk forskning inom området. 2007 genomfördes en kartläggning av det hedersrelaterade våldet och förtrycket s omfattning i Stockholms stad. 3 % av pojkarna och 7 % av flickorna uppgav att de lever under hedersrelaterade begränsningar där hot och våld ingår. (NCK's rapport, 2010)

Vad innebär det att tala om heder?

Det finns fortfarande en rädsla att prata om hedersbegreppet och att sätta det i samband med hot och våld. Att beteckna detta våld som uttryck för en hederskultur är kontroversiellt och även inom forskningen är begreppet omgärdat av konflikt och debatt. Denna problematik utför ett centralt dilemma som också synliggjorts i svensk debatt och politik. Politiska satsningar mot hedersrelaterat våld riskerar å ena sidan att falla in i en anti-islamistisk agenda eller bli en del av det redan existerande stigmatiserande talet om vissa etniska minoriteter. Å andra sidan går det inte att på förhand utesluta att det finns någon utmärkande med detta våld. Om våldet göms inom ramen för generella lösningar som syftar till att motverka våld mot kvinnor finns det en risk att vissa grupper av brottsoffer och deras situation ignoreras av sociala myndigheter och rättsväsende.

Utväg Skaraborg i samarbete med Utvägs kontaktnätverk startade i november 2009 ett gemensamt arbete med fokus på att metodutveckla områden gällande våld i nära relationer. Utgångspunkt är regeringens handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer (2007/08:39).

En av regeringens prioriterade målgrupper är hedersrelaterat våld och förtryck. En grupp bestående av representanter från Utvägs kontaktnätverk och en samordnare från Utvägs verksamhet tillsattes för att bedriva ett projekt med inriktning på hur Skaraborg kan verksamhetsutveckla sitt arbete med problematiken och hur man kan arbeta effektivt och målinriktat i frågan.

Till inspirationsdagen är intentionen att det skall finnas en grund till ett nätverk av personer med viss erfarenhet och kunskap om ämnet Hedersrelaterat våld och förtryck. Önskan är att samtliga Skaraborgs 15 kommuner finns representerade i nätverket från skola, socialtjänst samt övriga samarbetspartners. I nuläget är intresseförfrågan endast utskickad till personer som har gått Länsstyrelsens spetskompetensutbildning i hedersrelaterat våld och förtryck. Syftet med nätverket är att kommunerna ska kunna ta hjälp av varandras kompetens i frågan, samt att vara en källa till erfarenhetsutbyte och inhämtande av nyheter rörande frågan om HVF.

I arbetsgruppen har vi också pratat om vikten av att personer som kommer i kontakt med familjer och individer som lever i en verklighet där hedersrelaterat våld och förtryck förekommer skall ha en kompetens att bemöta och erbjuda relevant stöd och hjälp.

Socialtjänstens arbete har nationellt sett hittills inriktat sig på att skydda den utsatta flickan eller pojken från deras familjer. Detta då hedersproblematiken skiljer sig från annat våld i nära relationer eftersom våldet/maktutövandet sträcker sig långt utanför familjen och inte begränsar sig till en förövare. Det har visat sig svårt att få en hållbar och långsiktig lösning på problemet att skydda den enskilde ungdomen, då flera av dem återvänder till sin familj efter en tid i skyddat boende. Orsakerna till detta är flera och det är inte svårt att sätta sig in i en ung flicka eller pojkes situation när man blir totalt avskärmad från sin familj. Längtan till familjen blir outhärdlig, även om det finns delar av familjen som innebär ett hot.

Med anledning av ovanstående problem att få en hållbar lösning i familjer där heder står för våld och förtryck, har Gryning vård ab fått ett uppdrag att arbeta med förändringsarbete i familjer där döttrar/söner utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck. Utgångspunkt för arbetet är modellen ”Fem Steg” som skapats av Länsstyrelsen i Västra Götalands län.

Föreläsare är Skyddsboendets familjebehandlare; Nejat Darvish och Lasse Johansson. En önskan är att bjuda in Nejat och Lasse till Skaraborg för att kunna erbjuda utbildningen i Skaraborgsområdet.

Intresserade av nätverk i nuläget:

1. Skövde   Madelene Larsson, socialtjänsten
Christina Strömberg, socialtjänsten
Malin Johansson, skolkurator
2. Essunga   Anita Göransson, socialtjänsten
3. Tibro   Birgitta Yngvesson, skolkurator
Ann-Britt Holmstedt, skolsköterska
Anki Jonsson, integrationshandläggare
4. Lidköping   Karin Hammar, skolkurator
Inger Ohlsson Thomasson, kurator Rådgivningscentrum
5. Skara   Ida Emstedt, socialtjänsten
Cristina Skoglund, skolkurator
6. Götene
7. Grästorp
8. Falköping   Maria Johansson
Gun Barrljung, socialtjänsten
9. Mariestad
10. Hjo
11. Karlsborg
12. Vara
13. Tidaholm
14. Gullspång
15. Töreboda

Bok- och länktips

Tre böcker vi särskilt rekommenderar är:

En fråga om heder, Unni Wikan 2004

Ungdomar och hedersrelaterat våld, Bremer, Brendler-Lindqvist, Wrangsjö 2006

Varför mördar man sin dotter? Emre Gungör & Nima Dervish

Övriga böcker

Hedersmordet på Pela, Lena Katarina Swanberg 2003

Barnbrudar, Tina Thunander 2007

En blomma i Afrikas öken, Waris Dirie 1999

Heder, Christina Wahldén 2002

Hedern har sitt pris, Muhktar Mai 2006

Invandrad - invaderad, Terrafem

Leva sitt liv med familjen i behåll, Hedvig Ekerwald 2004

Levande bränd, Souad 2003

Offrad för hederns skull, Sengül Güverçile 2006

Vem är inte riktigt klok? Gillis Herlitz 1999

Om att jobba med utsatta flickor och pojkar

Starkare än du tror, Myndigheten för skolutveckling 2003

Ungdomar och hedersrelaterat våld, Sevil Bremer och Monica Brendler-Lindqvist 2006

Överlevnadshandbok för flickor om frihet och heder, Lotta Fristorp och Farnaz Arbabi 2002.

Rapporter

Hedersrelaterat våld och förtryck- en kunskaps och forskningsöversikt NCK Uppsala, (2010)

Patriarkalt våld som hot mot mänsklig säkerhet Regeringskansliet. (2005)

Att förebygga våld mot kvinnor i nära relationer Lidholm, Merike (2002). Idéskrift nr 9 från Brottsförebyggande rådet. Kartläggning av insatser mot våld i nära relationer.

Flickor som lever under hot och tvång i familjer med starkt patriarkala värderingar Socialstyrelsens meddelandeblad nr 2002:6.

Förtryck i hederns namn - rapport från ett seminarium Frenning, Anna (2003). Rapporten är en sammanfattning av en workshop med 40 personer som alla på något sätt har direktkontakt med flickor med utländsk bakgrund som är utsatta för familjerelaterat förtryck.

Heder i patriarkala hem - en kulturyttring eller en social konstruktion Osgyan, Renata och Wennerlund, Jan (2003). C-uppsats om socialarbetarnas tolkning av hjälpsökande flickor.

Hedersrelaterad brottslighet - ur en kriminalteknikers synvinkel Olsson, Christer (2004).

Hedersrelaterat våld mot ungdomar på grund av sexuell läggning Länsstyrelsen i Skåne län (2004), Skåne i utveckling 2004:24.

Kvinnlig könsstämpning Socialstyrelsen (2005). Ett utbildningsmaterial för skola, socialtjänst och hälso- och sjukvård (2 uppl, artikelnr 2005-110-4). Finns även på arabiska, somaliska, tigrinja och amhariska.

Länsstyrelsernas insatser mot hedersrelaterat våld Socialstyrelsen (2005). Delrapport för 2003-2004 (artikelnr 2005-131-15).